

КРИМІНОГЕННІСТЬ ПОЛІТИКО-ВЛАДНОЇ СФЕРИ

ЖАРОВСЬКА Ірина Мирославівна - доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка»

УДК 343.914

В статті розглядаються аспекти претупного поведіння в сфері політико-владних відносин. Акцентується увага на актуальності цієї проблематики в аспекті інноваційних суспільних процесів. Визначаються негативні криміногенні тенденції сучасної державної влади в Україні. Підприємся спроба комплексного регулювання цих проблем та визначення механізмів їх подолання.

Ключові слова: злочинна діяльність, криміногенність, політико-владні відносини, посадова особа.

Постановка проблеми

Політична сфера охоплює своїм впливом усі рівні й виміри функціонування суспільства загалом і кожного окремого індивіда. Проблеми політики і владних відносин завжди актуальні, адже стосуються всіх аспектів не лише політичного, а й правового, економічного, духовно-культурного життя будь-якого суспільства та прямо впливають на кримінологічні аспекти світобуття.

Вплив таких процесів, як формування та реконструкція міжнародного простору, інформатизація, регіоналізація, а також геополітичні процеси, що відбуваються сьогодні на тлі глобалізації міжнародного простору, надають особливої гостроти проблемі суспільного значення впливу політико-державної сфери на всі явища, які пов'язані з правопорушеннями, аспектами їх протидії.

Насьогодні вітчизняна кримінологія отримала значну базу нових знань і нових

фахівців, вийшла на якісно новий етап свого розвитку. Вона змінила свій статус і як навчальна дисципліна, перейшовши з групи спеціальних в групу загально-професійних дисциплін вищої професійної освіти. Постійно збільшується обсяг кримінологічних знань за рахунок проведення міждисциплінарних, порівняльно-кримінологічних та інших досліджень злочинної поведінки в суспільстві. Однак, слід констатувати, що повільне руйнування старих уявлень (стереотипів) про структуру кримінологічних знань і формування нових наукових напрямів оживило дискусії вчених про структурні елементи кримінології. В першу чергу ставилися під сумнів можливість виділення всередині кримінології якихось нових розділів або приватних кримінологічних теорій, побоюючись за цілісність кримінології в рамках усталеної парадигми[1, с.11].

Автор цієї статті відстоює позицію, що кожна правова наука, в тому числі кримінологія, не стоїть на місці. Вона потребує змін та розвитку наукового пошуку, зміни методологічних підходів та парадигм. На сьогодні стало очевидним, що можливості кримінально-правового підходу в кримінології недостатні, і необхідний пошук нових парадигм кримінальних реалій. Тому необхідно розширити уявлення про субстанції, які мають домінуючий вплив на кримінальну ситуацію в державі. Класично вважається, що цими підставами є соціальне середовище та економічні реалії. Однак таке уявлення є дещо спрощеним. Тому, метою

цієї статті є аналіз впливу сфери політико-владних відносин на злочинну поведінку.

Стан дослідження

Науково-теоретичне підґрунтя досліджень нормативно злочинної діяльності в Україні та інших державах пострадянського простору було закладено і активно розвивається в роботах таких кримінологів, як Ю.М. Антонян, М.І. Ветров, А.І. Долгова, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський І.П. Лановенко, С.Я. Лихова, П.П. Михайленко та інші. Однак проблемам злочинної діяльності у політико-правовій сфері на сучасному етапі розвитку наукової правової думки приділено неналежну увагу.

Виклад основних положень

В умовах розбудови державної незалежності України проблеми державної влади на всіх рівнях набувають особливого значення і у прагматичному сенсі, і з погляду необхідності теоретичних розробок найбільш доцільних та ефективних моделей державно-владних відносин, відповідних новим історичним обставинам і потребам суспільства та можливості зменшення злочинної поведінки.

Проголошення на конституційному рівні положення, що держава є демократичною, правовою, вимагає досягнення ефективного функціонування узгодженої в усіх елементах політичної системи. Серед них велике значення має влади, оскільки демократія передбачає активну участь громадян в керуванні державними справами, їх здатність реально впливати на зміст і спрямованість владних рішень. У період становлення демократичних інститутів особливу увагу потрібно приділити системі гарантій, здатних захистити суспільство від негативних явищ авторитаризму, тому правові дискусії з приводу функціонування влади, недопущення проявів протиправних діянь у сфері владно-політичного простору є актуальними сьогодні для розвитку всієї правової наукової думки.

Сфера політико-владних відносин в не тільки в Україні, але й у всіх пострадянських країнах слід охарактеризувати, як

таку, яка особливо придатна для правопорушень. В державах спостерігаються наступні негативні тенденції:

1. значна розгубленість суспільства в контексті невизначеності майбутнього шляху розвитку держави, права і владних відносин;

2. криза довіри до органів державної влади та політичних процедур;

3. декларованість, а не реальна «демократичність» суспільства і держави, особливо для маси пересічних громадян;

4. зростає розшарування суспільства за низкою основних параметрів особливо в економічній сфері, розмежування громадян за критерієм «елітарності»;

5. зниження як морально-етичного, так і культурно-освітнього рівень населення;

6. зростання правового нігілізму населення;

7. ріст рівня корумпованості всього суспільства та владної сфери.

Владні відносини – це нерівні відносини, які впливають у своїй основі на співвідношення волі, бажань, прагнень, надій, розчарувань. Поведінка суб'єктів влади визначається цими співвідношеннями, у центрі яких – воля: у владного суб'єкта – наявністю більш сильної, ніж в об'єкта, влади, волі, а в підвладного – саме нестачею цієї волі, підтвердженою також недостатністю правового та матеріально-економічного статусу. Для суб'єкта володіти владою означає володіти здатністю, потенціалом примушувати іншого агента здійснювати витрати; підпорядкування виникає внаслідок вияву здатності суб'єкта створювати певну величину негативних наслідків (у разі відмови) для об'єкта влади і, в підсумку, «примусити» виконати владні веління. Суть влади для її суб'єкта полягає, отже, в можливості та здатності створювати негативні наслідки у разі відмови для контрагента. Здатність та потенціал суб'єкта влади з'являються внаслідок можливості й уміння використовувати наявні ресурси влади, які є його виключною власністю.

Отож, суб'єкти владних відносин (посадові та службові особи) мають великі можливості для зловживання наданою їм

владною. Більше того, чим більший об'єм владних повноважень, тим більша можливість для злочинної поведінки.

В політико-владній сфері правопорушення характеризуються наступними ознаками: антропологічній схильності особи до зловживання наданою владою, тобто з часом навіть особа з найвищими моральними інтенціями та високим рівнем правоповаги схильна до злочинних проявів у своїй поведінці; значна латентність злочинів у цій сфері; прямий вплив злочинної діяльності на велике коло суб'єктів, порушення їх прав та свобод; «кругова порука» в сфері владних органів та контрольно-наглядових і судових органів.

Слід звернути увагу на ще один значний аспект. Суб'єкт державної влади адаптує в собі первинний векторний вимір всього механізму влади, більше того, на первинному рівні правової психології та буденної правосвідомості відбувається ототожнення суб'єкта (носія) влади з усією державною владою. Стикаючись з проявами злочинної поведінки одного з представників органів державної влади чи навіть місцевого самоврядування громадянин ототожнює його діяння з всією владною ієрархією, таким чином утверджуючись в ідеї недовіри до влади.

Проте, з психолого-правової точки зору негативні чинники на цьому не закінчуються. Суб'єкт державної влади визначає зміст владного відношення через: (1) створені ним правові норми, що виявляється у формі владного веління підкоритися волі суб'єкта влади; (2) підпорядкування приватної волі загальній волі влади; (3) покарання (санкції) як засіб впливу на заперечення панівної волі, тобто реалізація легального примусу; (4) нормування поведінки як сукупність правил відповідно до загального інтересу [2, с.60]. Недовіра до влади породжує недовіру до її владних велінь. Таким чином особа нівелює норми, що видаються цією владою, розвивається негативні прояви правоповажних інтенцій, з поміж яких правовий конформізм чи навіть правовий нігілізм, знижується рівень правосвідомості особи та рівень правової культури суспільства цілому.

Ігнорування багатоаспектності чинників соціального розвитку, самоврядного потенціалу громадянського суспільства призводить до штучного звуження сфери правового регулювання – лише до функціонування державного механізму, який, звісно, є важливим, але не єдиним провідником нормативної енергії права в суспільні відносини. Результатом цього є відрив права від активного носія – суб'єктів, які мають власні інтереси та свідомість, що компенсується покладенням на владу неадекватних її призначенню в демократичній державі надзвичайних заходів, надмірною концентрацією силового впливу в руках органів державної влади, авторитарними та бюрократичними методами вирішення будь-яких питань життєдіяльності суспільства [3, с. 81].

У політичній сфері сучасне суспільство намагається досягти соціального компромісу. Однак, природньо, що це не завжди вдається. Особливо у сфері активної боротьби за владні ресурси. Політико-владна сфера одна з найактивніших акумуляторів конфлікту, що в свою чергу породжує кримінальні діяння. Їх можна спостерігати не тільки з боку представників влади, але й боку суспільства. Негативні політичні рішення породжують супротив. Зрештою, політико-правову позицію громадськість може виявляти не тільки в легітимній, конвенційній формі. У сучасних дослідженнях у рамках неконвенціональної політичної поведінки заведено розрізняти три основні види, які можуть виявитися в індивідуальних чи колективних, стихійних чи організованих діях: 1) ненасильницька легітимна поведінка, яка охоплює й активні форми (законні демонстрації, марші, мітинги, пікети тощо), і пасивні (бойкот, зайняття приміщень без порушення закону тощо); 2) ненасильницькі нелегітимні дії, до яких відносять громадянську непокору, коли суб'єкт з морально-політичних мотивів відмовляється коритися законові, при цьому не застосовуючи сили до влади, та участь у незаконних страйках, демонстраціях; 3) насильницькі дії (тероризм, бунт, перекриття доріг, захоплення установ, бійки з поліцією, нищення власності) [4, с.48].

Слід погодитися з тим, що безумовно, тільки в межах кримінології їх вирішити неможливо. І тому цілком логічним є необхідність подолання проблем на первинному етапі, починаючи з підліткового рівня. На думку автора, не є достатньо потенціалу всіх кримінальних і кримінально-процесуальних галузей знань. Вбачається, враховуючи міждисциплінарність та вагомість піднятих проблем комплексна конституційна, адміністративна та судова реформа повинна бути направлена в бік подолання проблем злочинності. Також слід не забувати про освітню сферу – підвищення рівня правосвідомості та правової культури – вагомий шлях втілення реформаторських механізмів у реальну сферу.

При цьому парадокс суспільних відносин полягає в тому, що політики в ажіотажі, викликаному політичними амбіціями і домаганнями, «створюють вигляд», що не вбачають, що стимулюють злочинність і під впливом населення, страждаючого від злочинців, «грають роль» осіб, які вживати зусилля для боротьби зі злочинністю. Між тим злочинність, викликана політичними конфліктами, – реальність. І не тільки у вигляді особливої групи злочинів, позначених в кримінальних кодексах як злочини проти держави, а й як кримінологічний наслідок політичних, в тому числі міжнаціональних, зіткнень, що призводять до звичайних кримінальних злочинів – насильствам, розбоїв, грабежів, крадіжок, вбивств і т. п. При цьому безпосередні виконавці цих злочинів бувають втягнутими в ситуації, коли подібні злочини ними відбуваються, навіть без усвідомлення того, що витоки їх – в політичних інтересах людей і груп, яких виконавці не знають і навіть не підозрюють про їх існуванні.

Небезпека політико-владних конфліктів та їх криміногенність полягає ще й у тому, що до політичних рухів примикають і користуються політичною нестабільністю в своїх корисливих інтересах представники кримінального світу, нерідко стають активними учасниками політичних кампаній, а за певних умов проникаючи в різні ешелони влади, тим самим легалізують себе. Депутатська недоторканість є особливо при-

важливою для таких осіб з двох причин: по-перше, це дає можливість уникнути покарання за здійснені злочини, з іншого боку державна посада надає вагомі ресурси для зловживань владою.

Висновок

Отож, як вбачаємо проблем злочинної діяльності та їх неналежного попередження у сфері політико-владних відносин більше ніж достатньо. Російський фахівець в галузі кримінології С Сібіряков вказує на можливість подолання злочинної діяльності у сфері влади шляхом подолання кризи наступних факторів:

1. Основним «осередком» («кристалом») суспільства і державиповинна бути сім'я та / або альтернативи.

2. Форм і методів виховання підростаючого покоління.

3. Формування достатньо ефективно-ї системи попередження девіантних відхилень у дітей і підлітків, насамперед, молоді в цілому.

4. Реорганізації та вдосконалення структури, форм і методів функціонування всіх рівнів влади в країні.

5. Прийняття, а головне – практично-ї реалізації необхідного переліку законів, покликаних регулювати рішення проблем, зазначених вище [5, с.59].

Зауважимо також, що криміногенність політико-владної сфери нерідко визначають і економічні, і соціальні відносини: їх негативні сторони, що впливають на злочинність, в ряді випадків є первинними. В тандемі соціальні, економічні та політичні чинники породжують злочинність та інші негативні девіантні прояви, оскільки основна маса людей залишена без гарантій захисту своїх прав та законних інтересів.

Література

1. Кабанов П.А. Структура кримінологических знаний: диалектика развития и современное состояние: Лекция. / П.А. Кабанов–Нижекамск: Нижекамский филиал МГЭИ, 2005. – 39с.

2. Жаровская И. Субъект государственной власти как предмет рефлексии правовой мысли / И. Жаровская

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються аспекти злочинної поведінки у сфері політико-владних відносин. Акцентується увага на актуалізації цієї проблематики в аспекті інноваційних суспільних процесів. Визначаються негативні криміналогічні тенденції сучасної державної влади в Україні. Здійснено спробу комплексного врегулювання цих проблем та визначення механізмів їх подолання.

// Уральский научный вестник : науч.-теорет. и практ. журн. – 2012. – № 8 (44). – С. 58–62.

3. Селіванов М. В. Проблеми трансформації державної політики і чинного права в Україні / М. В. Селіванов // Трансформація політики в право: різні традиції та досвід : матер. Міжнар. наук. конф., 9–12 листопада 2005 р. / за ред. акад. НАН України, акад. АПрН України В. Я. Тація. – Х. : Право, 2006. – С. 81–82.

SUMMARY

The article deals with aspects of criminal behavior in the political and power relations. Attention is focused on mainstreaming the issues in terms of innovative social processes. Identify negative and criminal tendencies in modern state power in Ukraine. Attempted comprehensive settlement of the problems and the means to overcome them.

4. Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2011. – 336 с.

5. Сибиряков С. Л. Преступность и власть: проблемы и возможные перспективы их решения С. Л. Сибиряков // Актуальные проблемы криминологии и виктимологии. Ч.1: Сборник избранных научных статей (1982 – 2008 годы).- Волгоград, 2008.- С. 57 – 62/